==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

સુશીલ મુર્મુ

વિરુદ્ધ

ઝારખંડ રાજ્ય

૧૨ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૩

[દોરાઈસ્વામી રાજુ અને અરિજીત પસાયત, ન્યાયમૂર્તિઓ]

પીનલ કોડ, ૧૮૬૦/ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ – કલમો ૨૦૧, ૩૦૨/૩૫૪(૩) – એક નાના બાળકની નરબલિ – બાળકનું માથું ધડથી અલગ કરીને તળાવમાં ફેંકી દેવું – ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફટકારવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા – હાઈકોર્ટ દ્વારા મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખવી – તેની યોગ્યતા – ઠેરવવામાં આવ્યું કે, હકીકતોને જોતાં, આ કેસ 'વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સા' તરીકે ગણવા માટે એક યોગ્ય કેસ છે – આથી દોષસિદ્ધિ અને મૃત્યુદંડની સજા બહાલ રાખવામાં આવી.

અપીલકર્તા દ્વારા કાલી માતા સમક્ષ ૯ વર્ષના એક બાળકની નરબલિ

આપવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાએ તે બાળકનું માથું ધડથી અલગ કરી દીધું હતું અને તેને એક તળાવમાં ફેંકી દીધું હતું. ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાને આઈપીસીની કલમ ૩૦૨ અને ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યો હતો તથા અનુક્રમે મૃત્યુદંડની સજા તેમજ ૭ વર્ષની કેદની સજા ફટકારી હતી. હાઈકોર્ટે મૃત્યુદંડની તે સજા બહાલ રાખી હતી.

અપીલમાં, અપીલકર્તા દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાને ફટકારવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાને આજીવન કેદની સજામાં ફેરવી દેવામાં આવે, એવા આધાર પર કે બાળકની હત્યા કોઈ બદઈરાદા કે હેતુ સાથે કરવામાં આવી ન હતી; અપીલકર્તા એક નિરક્ષર તેમજ આદિવાસી હતો અને અંધશ્રદ્ધાથી ભરપૂર વાતાવરણમાં તેનો ઉછેર થયો હતો; તથા અપીલકર્તામાં સુધારો લાવી શકાય તેમ હતો.

રાજ્ય તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાને યોગ્ય રીતે જ મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી, કારણ કે આ એક એવો કેસ છે જે સ્પષ્ટપણે "વિરલમાંથી અતિ વિરલ" શ્રેણી હેઠળ આવે છે; તેમજ અપીલકર્તા વિરુદ્ધ આવા જ સમાન ગુનાના આચરણ માટે પણ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો જે કેસ હજુ વિચારણા હેઠળ છે.

અપીલ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવવામાં આવ્યું : ૧.૧. ગુનો અને સજા વચ્ચેના પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત એ યોગ્ય દંડનો એવો સિદ્ધાંત છે કે જે ન્યાયસંગત ઠેરવી શકાય તેવી

પ્રત્યેક ફોજદારી સજાના પાયારૂપ આધાર તરીકે સેવા આપે છે. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત તરીકે, તે 'માત્ર દોષિત વ્યક્તિને જ દંડિત કરવી જોઈએ' તેવા સિદ્ધાંત કરતાં જરાય ઓછો પરિચિત કે ઓછો મહત્ત્વપૂર્ણ નથી. વાસ્તવમાં, સજા અપ્રમાણસર રીતે અતિશય અથવા ભારે ન હોવી જોઈએ તેવી અનિવાર્ય આવશ્યકતા, કે જે યોગ્ય દંડના સિદ્ધાંતનું એક સ્વાભાવિક પરિણામ છે, તે એ જ સિદ્ધાંત દ્વારા નિર્દેશિત થાય છે જે કોઈ નિર્દોષ વ્યક્તિને સજા કરવાની સહેજ પણ મંજૂરી આપતો નથી; કેમ કે કોઈપણ ગુનાહિત આચરણ બદલ જે સજા મળવાપાત્ર હોય તેના કરતાં વધુ પ્રમાણમાં આપવામાં આવતી કોઈપણ સજા એ વાસ્તવમાં દોષ વિનાની સજા સમાન છે. [૭૧૨–એફ–એચ]

૧.૨. ફોજદારી કાયદો પ્રત્યેક પ્રકારના ગુનાહિત આચરણની દોષપાત્રતા અને ગંભીરતા અનુસાર જવાબદારી નિર્ધારિત કરવામાં સામાન્ય રીતે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતને દ્રઢપણે વળગી રહે છે. તે સામાન્ય રીતે દરેક કેસમાં યોગ્ય સજા નક્કી કરવા બાબતે ન્યાયાધીશને અમુક નોંધપાત્ર વિવેકાધિકાર પ્રદાન કરે છે. ન્યાયાધીશો મૂળભૂત રીતે એ બાબતનું સમર્થન કરે છે કે સજા હંમેશાં ગુનાના સ્વરૂપને અનુરૂપ હોવી જોઈએ; તેમ છતાં પણ વ્યવહારમાં સજાનું નિર્ધારણ મોટાભાગે અન્ય બાબતો અને પરિબળો દ્વારા થતું હોય છે. કેટલીકવાર, સજાને ન્યાયસંગત અને વાજબી ઠેરવવા માટે ગુનેગારની સુધારણા સંબંધિત જરૂરિયાતોને આગળ ધરવામાં આવે છે. કેટલીકવાર તેને સમાજના સંપર્કથી દૂર રાખવાની ઈચ્છનીયતા આગળ કરવામાં આવે છે, તો કેટલીકવાર

તેના ગુનાના અત્યંત કરુણ પરિણામોને પણ ધ્યાને લેવામાં આવે છે. અનિવાર્યપણે આ પરિબળો સજાના પાયારૂપ આધાર એવા યોગ્ય દંડના સિદ્ધાંતથી વિચલન તરફ દોરી જાય છે અને ગંભીર તેમજ વ્યાપક હોય તેવા દેખીતા અન્યાયના કિસ્સાઓનું સર્જન કરે છે. [૭૧૩–એ–સી]

એદિગા અન્નામ્મા વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૭૪] ૪ એસ.સી.સી. ૪૪૩; બચન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૦] ૨ એસ.સી.સી. ૬૮૪ અને મચ્છી સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૦, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૩. ગુનો અને સજા વચ્ચેની પ્રમાણસરતા એ સિદ્ધાંતરૂપે અત્યંત આદરણીય લક્ષ્ય છે, અને પ્રવર્તમાન ભ્રામક કે વિપરીત ખ્યાલો છતાં પણ, સજાના નિર્ધારણની પ્રક્રિયામાં તે એક અત્યંત પ્રબળ પ્રભાવ તરીકે જળવાઈ રહે છે. કોઈપણ ગંભીર ગુના માટે સર્વોચ્ચ કઠોરતા ધરાવતી સજા કરતાં ઓછી કોઈપણ સજાને સહનશીલતાનું એક એવું વલણ માનવામાં આવે છે કે જે સંપૂર્ણપણે અનુચિત અને અવિચારી છે. પરંતુ વાસ્તવમાં, જ્યારે સજા ગુનાના પ્રમાણ કરતાં અસંગત હોય ત્યારે તેને અસમર્થનીય બનાવતી બાબતોથી તદ્દન અલગ, સમગ્રતયા એકસરખી અપ્રમાણસર સજાના કેટલાક અત્યંત ગંભીર અને અનિચ્છનીય વ્યવહારુ પરિણામો પણ ઉપસ્થિત થતા હોય છે. [૭૧૩–સી–ડી]

૧.૪. અપીલકર્તામાં મૂળભૂત માનવતાનો સંપૂર્ણ અભાવ હતો અને

તેનામાં કોઈપણ પ્રકારની સુધારણાને સ્વીકારી શકે તેવી માનસિકતા કે મનોવૃત્તિ લેશમાત્ર પણ નથી. ઘટના બની તે સમયે તેની પાસે પણ ભોગ બનનાર બાળકની જેટલી જ વયનું પોતાનું એક બાળક હતું અને તેમ છતાં તેણે દેવીને પ્રસન્ન કરવાનો ઢોંગ કરીને અંગત સ્વાર્થ સાધવા તથા પોતાના ભાગ્યોદય અને સમૃદ્ધિને વધારવા માટે અત્યંત કાયરતાપૂર્ણ તેમજ ઘૃણાસ્પદ રીતે અન્ય વ્યક્તિના એક અત્યંત અસહાય અને લાચાર બાળકની નરબલિ ચડાવવાનું શેતાની કાવતરું ઘડ્યું હતું. જે અત્યંત વિકૃત અને કમકમાટી ઉપજાવે તેવી ઘૃણાસ્પદ રીતે લાચાર બાળકનું માથું ધડથી અલગ કરવામાં આવ્યું હતું, તેનાથી આ કૃત્યની ક્રૂરતા અને નિર્દયતા ઓર વધી જાય છે. નિર્દોષ બાળકના લાચાર તથા આજીજી કરતા કરુણ ચહેરા અને અવાજે આરોપીના હૃદયમાં દયાનો સહેજ પણ અંશ ન જગાડ્યો હોય તોપણ, જે અત્યંત બેપરવાહ રીતે તે કપાયેલા માથાને શણના કોથળામાં લઈને ગયો અને તેને તળાવમાં ફેંકી દીધું, તે બાબત અચૂકપણે દર્શાવે છે કે આ કૃત્ય પોતાની કલ્પનામાં સર્વોચ્ચ કક્ષાનું શેતાની અને તેના વાસ્તવિક અમલમાં અતિશય નિર્દય અને ક્રૂર હતું. આરોપીમાં અને તે સંદર્ભે આવા ઘૃણાસ્પદ વિચારો ધરાવનાર કોઈપણ વ્યક્તિમાં રહેલી આવી મનોવૃત્તિને કોઈ વ્યક્તિની માત્ર હત્યા કરવાના સામાન્ય ઈરાદાની સમકક્ષ પણ મૂકી શકાય નહીં, પરંતુ તે વાસ્તવમાં માનવતા વિરુદ્ધના ગુનાની સીમાને સ્પર્શે છે, જે ચરમસીમાની અધમતા સૂચવે છે અને જે માત્ર કોઈપણ વિવેકી વ્યક્તિના જ નહીં પરંતુ કાયદાની અદાલતોના અંતરાત્માને પણ હચમચાવી નાખે તેવી છે. પ્રસ્તુત કેસમાં આચરવામાં આવેલા ગુનાના સામાજિક રીતે અત્યંત ધિક્કારપાત્ર અને

ઘૃણાસ્પદ સ્વરૂપની પણ સહેજ પણ ઉપેક્ષા થવી જોઈએ નહીં. જો આ કૃત્ય ઘૃણાસ્પદ કે કાયરતાપૂર્ણ ન ગણાય, તો પછી અન્ય કયા કૃત્યને તેવું વર્ણવી શકાય તે બાબત સામાન્ય સમજની બહાર છે, તેવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે. અંધશ્રદ્ધા એ કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ કે સંજોગો, ઘટના કે તેવી જ બાબતોના અમંગળ કે અશુભ મહત્વ વિશે તર્ક અથવા જ્ઞાન પર આધારિત ન હોય તેવી માન્યતા કે ખ્યાલ છે, પરંતુ તે મુખ્યત્વે આત્મ–ઉત્કર્ષ અને અંગત સ્વાર્થસાધનાના વિચારોથી પ્રેરિત હોય છે અને વર્તમાન કેસની જેમ કેટલીકવાર અત્યંત બર્બર અને ક્રૂર હોય છે. અંધશ્રદ્ધા કોઈપણ હત્યાને ક્યારેય વાજબી ઠેરવી શકતી નથી અને તેવું કોઈ સમર્થન પૂરું પાડતી પણ નથી, અને પૂર્વઆયોજિત તેમજ ઈરાદાપૂર્વકની હત્યાના કિસ્સામાં તો કદાપિ નહીં. અંધશ્રદ્ધાનો ગમે તેટલો રંગ પણ કોઈપણ ઉશ્કેરણી વિના કરવામાં આવેલી ઘાતકી હત્યાના પાપ અને ગુનાને ક્યારેય ધોઈ શકતો નથી, અને તેમાંય ખાસ કરીને એક નિર્દોષ તથા રક્ષણવિહોણા બાળકના કિસ્સામાં તો કદાપિ નહીં. [૭૧૩–ઈ–એચ; ૭૧૪–એ–ઈ]

૧.૫. આરોપીની ગુનાહિત વૃત્તિઓ એ હકીકત પરથી સ્પષ્ટપણે છતી થાય છે કે આ કેસની ટ્રાયલ ચાલતી હતી તે સમયે પણ તેની સામે નરબલિ સંબંધિત આવા જ સમાન આક્ષેપો મોજૂદ હતા. જોકે તે કાર્યવાહીનું પરિણામ રેકર્ડ પર લાવી શકાયું ન હતું, તેમ છતાં આરોપી–અપીલકર્તા સામે આવા જ સમાન આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા હતા જેના માટે તે ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યો હતો તે નિર્વિવાદ હકીકતને પણ નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. આથી, સમગ્ર

પૃષ્ઠભૂમિની હકીકતોને ધ્યાને લેતાં, આ એવો કોઈ યોગ્ય કેસ નથી કે જેમાં અદાલત દ્વારા કોઈપણ પ્રકારનો હસ્તક્ષેપ કરવો અપેક્ષિત કે જરૂરી જણાય. આ એક એવો સ્પષ્ટ દૃષ્ટાંતરૂપ અને સર્વોત્કૃષ્ટ દાખલારૂપ કેસ છે કે જેને 'વિરલમાંથી અતિ વિરલ કેસ' તરીકે ગણવો જોઈએ, જેમાં કોઈપણ પ્રકારના અપવાદ વિના મૃત્યુદંડની સજા જ સામાન્ય નિયમ છે અને હોવી જોઈએ. [૭૧૪–ડી–ઈ]

ફોજદારી અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર :ફોજદારી અપીલ નંબર ૯૪૭/૨૦૦૩ .

ઝારખંડ હાઇકોર્ટ દ્વારા ડી.આર. નંબર ૩/૨૦૦૨ સાથે ફોજદારી અપીલ નંબર ૮૭૪/૨૦૦૨ માં તારીખ ૨૯.૪.૨૦૦૩ ના રોજ આપવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમ સામે.

અપીલકર્તા તરફથી અનિલ કુમાર મિત્તલ (એમિકસ ક્યુરી).

સામાવાળા તરફથી એ.ટી.એમ. રંગારમાનુજમ, શ્રીમતી અલકા રાણી ઝા અને અનિલ કુમાર ઝા.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ અરિજીત પસાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ન્યાયમૂર્તિ અરિજીત પસાયત : જ્યારે અપીલકર્તા દ્વારા પોતાની સમૃદ્ધિ માટે કાલી માતા સમક્ષ ૯ વર્ષના એક નાના બાળકની નરબલિ આપવામાં આવી, ત્યારે માનવીય સંવેદનાનાં એ નાનાં ટીપાં, જે સંયુક્તપણે માનવતાને સમગ્ર માનવજાતની એક પરમ અભિલાષા બનાવે છે, તે દેખીતી રીતે સુકાઈ ગયાં

હતાં – તેવો ફરિયાદપક્ષનો આક્ષેપ છે.

"પાણીનાં નાનાં ટીપાં, રેતીના નાના કણ,
બનાવે છે વિશાળ મહાસાગર અને રમણીય ધરતી,
દયાનાં નાનાં કાર્યો, પ્રેમના નાના શબ્દો,
ઉપરના સ્વર્ગની જેમ આ પૃથ્વીને સુખી બનાવવામાં સહાય કરે છે."

જુલિયા એ.એફ. કાર્નીએ "લિટલ થિંગ્સ" માં આમ કહ્યું હતું.

જ્યારે આરોપી–અપીલકર્તા દ્વારા માનવતાનો પરિત્યાગ કરવામાં આવ્યો ત્યારે માનવતાનું શાંત, કરુણ સંગીત મૂક બની ગયું હતું, એવું નીચલી અદાલતો દ્વારા તારવવામાં આવ્યું છે.

૧૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૬ નો દિવસ સોમલાલ બેસરા (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી–૨) માટે એક હૃદયદ્રાવક દિવસ સાબિત થયો હતો. તે દિવસની સાંજે તેમને માલૂમ પડ્યું કે તેમનો પુત્ર ચિરકુ બેસરા (જે હવે પછી 'મૃતક' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ઘરમાંથી ગુમ થયો છે. તેમણે વિવિધ વ્યક્તિઓ પાસે પૂછપરછ કરીને તેની શોધખોળ કરી હતી. એવી માહિતી સામે આવી હતી કે અપીલકર્તા દ્વારા કાલી માતા સમક્ષ તેની નરબલિ આપવામાં આવી હતી. અન્ય બે વ્યક્તિઓ, એટલે કે તેની પત્ની અને માતા પણ આ ભયાનક હત્યામાં સામેલ હોવાનું કહેવાયું હતું. ફરિયાદપક્ષનો કેસ મોટી સંખ્યામાં લોકો સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી ન્યાયિકેતર કબૂલાત, આરોપી–અપીલકર્તાના કહેવાથી શબ મળી આવવા, અને જેણે આરોપીને સાયકલ પર એક થેલો લઈ જતો જોયો

હતો કે જેને એક તળાવમાં ફેંકી દેવામાં આવ્યો હતો તથા તળાવમાં થેલો ફેંકી દીધા બાદ આરોપીને સાયકલ પર પરત ફરતો જોયો હતો તેવા એક સાક્ષીની જુબાની પર કેન્દ્રિત હતો. તળાવમાં ફેંકવામાં આવેલા થેલામાંથી ધડથી અલગ કરેલું માથું મળી આવ્યું હતું. પોલીસને જાણ કરવામાં આવી હતી અને તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી. ત્રણેય આરોપીઓ સામે ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં 'આઇ.પી.સી.') ની કલમો ૩૦૨ અને ૨૦૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે ઇન્સાફી કાર્યવાહી ચલાવવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા બંને આરોપો માટે દોષિત ઠર્યા હતા અને તેમને પ્રથમ ગુના માટે મૃત્યુદંડની સજા તથા પાછળના ગુના માટે ૭ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. જોકે, સહ–આરોપીઓને શંકાનો લાભ આપવામાં આવ્યો હતો અને તેમને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા. ટ્રાયલ જજ એટલે કે પ્રથમ અધિક સેશન્સ જજ, જામતારા દ્વારા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ (ટૂંકમાં 'સંહિતા') ની કલમ ૩૬૬ હેઠળ મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ કરવા માટે ઝારખંડ હાઇકોર્ટને રેફરન્સ કરવામાં આવ્યો હતો, જે હાઇકોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદા દ્વારા બંને દોષસિદ્ધિઓ અને સજાને બહાલ રાખ્યા હતા. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે હત્યા અત્યંત ઘાતકી હતી અને મૃત્યુદંડની સજા જ સૌથી યોગ્ય સજા હતી. સદરહુ ચુકાદા સામે પ્રસ્તુત અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલી છે. અપીલ દાખલ કરવાની પરવાનગી મંજૂર કરતી વખતે, તારીખ ૪.૮.૨૦૦૩ ના હુકમ દ્વારા અપીલનો વ્યાપ માત્ર સજાના પ્રશ્ન પૂરતો મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યો હતો.

વિદ્વાન એમિકસ ક્યુરી શ્રી અનિલ કુમાર મિત્તલે રજૂઆત કરી હતી કે ખુદ

ફરિયાદપક્ષના જણાવ્યા અનુસાર પણ આ હત્યા કોઈ ચોક્કસ આશય કે હેતુ વિના કરવામાં આવી હતી. જોકે આધુનિક સમાજમાં અંધશ્રદ્ધા અપેક્ષિત નથી અને તેને પ્રોત્સાહન પણ આપવામાં આવતું નથી, તેમ છતાં, અંધશ્રદ્ધાથી ઘેરાયેલા વાતાવરણમાં જન્મેલા અને ઉછરેલા એક અશિક્ષિત અને આદિવાસી વ્યક્તિને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવી જોઈએ નહીં. તેમના જણાવ્યા અનુસાર આધુનિક પ્રવાહ સુધારણા તરફનો છે અને જ્યારે પ્રસ્તુત કેસમાં ગુનાની ગંભીરતા વધારનારા અને ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગોનું સરવૈયું તૈયાર કરવામાં આવે, ત્યારે ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગો ગંભીરતા વધારનારી પરિસ્થિતિ કરતાં ક્યાંય વધુ વજનદાર ઠરે છે અને તેથી, મૃત્યુદંડની સજાને આજીવન કેદની સજામાં રૂપાંતરિત કરવી જોઈએ.

તેના પ્રત્યુત્તરમાં, સામાવાળા–રાજ્ય તરફેના વિદ્વાન વકીલે એવી રજૂઆત કરી હતી કે ૯ વર્ષના એક બાળકની અત્યંત ઘાતકી અને ક્રૂર રીતે નરબલિ આપવામાં આવી હતી. આ એક એવો કેસ છે કે જે "વિરલમાંથી અતિ વિરલ" વર્ગમાં આવે છે અને તેથી, મૃત્યુદંડની સજા યોગ્ય રીતે જ ફટકારવામાં આવી છે. એ બાબત તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી સામે આવા ગુનાઓ આચરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય તેવો આ કોઈ પ્રથમ બનાવ નથી. વાસ્તવમાં, રેકોર્ડ પરથી જણાય છે તેમ, અપીલકર્તા પોતાના બે સંબંધીઓ સાથે તે સંબંધિત સમયે પોતાના સગા ભાઈની કાલી માતા સમક્ષ નરબલિ આપીને તેની હત્યા કરવા બદલ ઇન્સાફી કાર્યવાહીનો સામનો કરી રહ્યો હતો.

આઇ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ હત્યા માટે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા નિર્ધારિત કરે છે. તેમ કરતી વખતે, સંહિતા તેના અમલ અંગે અદાલતને નિર્દેશ આપે છે. છેલ્લા ત્રણ દાયકામાં સંહિતામાં જે ફેરફારો થયા છે તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે સંસદ સમકાલીન અપરાધશાસ્ત્રીય વિચારધારા અને આંદોલનની નોંધ લઈ રહી છે. સંહિતામાં આજીવન કેદ તરફનો એક નિશ્ચિત ઝુકાવ રહેલો છે તે પારખવું મુશ્કેલ નથી. કલમ ૩૫૪(૩) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ, મૃત્યુદંડની સજા સામાન્ય રીતે નકારી કાઢવામાં આવે છે અને તે માત્ર "વિશેષ કારણોસર" જ લાદી શકાય છે. સંહિતામાં અન્ય એક જોગવાઈ પણ છે કે જેમાં "વિશેષ કારણ" એવા મહત્વપૂર્ણ શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ થયો છે, અને તે કલમ ૩૬૧ છે. સંહિતાની કલમ ૩૬૦, તત્વતઃ, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૮૯૮ (ટૂંકમાં "જૂની સંહિતા") ની કલમ ૫૬૨ નું પુનઃઅધિનિયમન કરે છે. સંહિતામાં એક નવી જોગવાઈ એવી કલમ ૩૬૧, કલમ ૩૬૦ ની જોગવાઈઓ લાગુ ન કરવા બદલ અદાલત માટે "વિશેષ કારણો" નોંધવાનું ફરજિયાત બનાવે છે. આ રીતે કલમ ૩૬૧ અદાલત પર એવી ફરજ લાદે છે કે જ્યાં પણ શક્ય હોય ત્યાં કલમ ૩૬૦ ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવી અને જો તે તેમ ન કરે તો તેણે "વિશેષ કારણો" દર્શાવવા. કલમ ૩૬૦ ના સંદર્ભમાં, કલમ ૩૬૧ દ્વારા અભિપ્રેત "વિશેષ કારણો" એવા હોવા જોઈએ કે જે ગુનેગારની ઉંમર, ચારિત્ર્ય અને પૂર્વવૃત્ત તથા જે સંજોગોમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો તેને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખીને સમગ્ર બાબતની ચકાસણી કર્યા પછી અદાલતને એવું ઠરાવવા મજબૂર કરે કે ગુનેગારની સુધારણા અને તેનું પુનર્વસન અશક્ય છે. ધારાસભા દ્વારા આ એક એવો સંકેત

છે કે આપણા દેશમાં ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીના મુખ્ય ઉદ્દેશોમાં હવે માત્ર દંડનો ભય ઊભો કરવો જ નહીં, પરંતુ ગુનેગારોની સુધારણા અને પુનર્વસન સૌથી મહત્વપૂર્ણ બાબતો પૈકીના છે. કલમ ૩૬૧ અને કલમ ૩૫૪(૩) બંને એક જ સમયે કાયદાના પુસ્તકમાં સમાવિષ્ટ થઈ છે અને તે અપરાધશાસ્ત્રના નવા પ્રવાહોની ધારાસભા દ્વારા કરવામાં આવેલી સ્વીકૃતિના ઉભરતા ચિત્રનો એક ભાગ છે. તેથી, એવું માની લેવું ખોટું નહીં ગણાય કે ગુનેગારની ઉંમર, ચારિત્ર્ય, પૂર્વવૃત્ત અને અન્ય સંજોગો પરથી છતું થતું તેનું વ્યક્તિત્વ તેમજ સુધારણા માટે ગુનેગારની તત્પરતા, ફટકારવામાં આવનારી સજા નક્કી કરવામાં અનિવાર્યપણે સૌથી અગ્રણી ભૂમિકા ભજવવી જ જોઈએ. વિશેષ કારણોને આ પરિબળો સાથે કોઈક સંબંધ હોવો જ જોઈએ. ફોજદારી ન્યાય જટિલ માનવીય સમસ્યાઓ અને વિવિધ મનુષ્યો સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એક ન્યાયાધીશે ગુનેગારના વ્યક્તિત્વનું સંજોગો, પરિસ્થિતિઓ અને પ્રતિક્રિયાઓ સાથે સંતુલન જાળવવું પડે છે અને લાદવા માટેની યોગ્ય સજાની પસંદગી કરવી પડે છે.

એ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે તારીખ ૧.૧.૧૯૫૬ ના રોજ અમલમાં આવેલા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૫૫ (૧૯૫૫ નો ૨૬) દ્વારા જૂની સંહિતાની કલમ ૩૬૭(૫) માં સુધારો કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં, મૃત્યુદંડની સજાને પાત્ર ગુના માટેની દોષસિદ્ધિ પર, જો અદાલતે આરોપીને મૃત્યુદંડ સિવાયની અન્ય કોઈ સજા ફટકારી હોય, તો મૃત્યુદંડની સજા શા માટે પસાર કરવામાં ન આવી તેનું કારણ ચુકાદામાં જણાવવું પડતું હતું. ૧૯૫૫ ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા જૂની સંહિતાની કલમ ૩૬૭(૫) માં

સુધારો થયા પછી, એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ છે કે સામાન્ય સજા આજીવન કેદની છે. ગુનાની ગંભીરતા ઘટાડતા એવા સંજોગોની ઉપસ્થિતિમાં તે ફટકારી શકાય છે. સુધારા પછી સમગ્ર બાબત અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડવામાં આવી છે. જોકે, અદાલતે તમામ સંજોગો ધ્યાનમાં લેવા જ જોઈએ, અને તે પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી બેમાંથી જે પણ સજા લાદે તેનાં કારણો જણાવવાં જ જોઈએ. તેથી, હત્યા માટે સામાન્ય સજા મૃત્યુદંડ છે તેવો પૂર્વવર્તી નિયમ હવે અમલમાં રહ્યો નથી અને આ કલમમાં નિર્ધારિત બંને સજાઓમાંથી ગમે તે સજા પસાર કરવાનું હવે અદાલતના વિવેકાધિકાર હેઠળ છે; પરંતુ તે બેમાંથી ગમે તે સજા પસાર કરે, ન્યાયાધીશે ચોક્કસ સજા લાદવા માટે પોતાના કારણો દર્શાવવા જ જોઈએ. જૂની સંહિતાની કલમ ૩૬૭(૫) નો સુધારો આઇ.પી.સી. હેઠળ સજાનું નિયમન કરતા કાયદાને અસર કરતો નથી. આ સુધારો કાર્યરીતિ સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને હવે અદાલતોએ મૃત્યુદંડની સજા ન આપવા પાછળના કારણોનું વિગતવાર વિશ્લેષણ કરવાની જરૂર નથી; પરંતુ ઓછી સજા પસંદ કરતી વખતે તેઓ યોગ્ય ન્યાયિક વિચારણાઓથી દૂર જઈ શકતી નથી.

સંહિતાની કલમ ૩૫૪(૩) એ તારીખ ૧.૪.૧૯૭૪ ની તરત પહેલાં અમલમાં રહેલી જૂની સંહિતા અંતર્ગત રહેલી વિધાયકીય નીતિમાં એક અત્યંત નોંધપાત્ર અને મહત્વપૂર્ણ બદલાવ સૂચવે છે, કે જે જૂની જોગવાઈ અનુસાર ખૂનના ગુના માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી બંને વૈકલ્પિક સજાઓ એટલે કે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા સામાન્ય સજાઓ ગણાતી હતી. હવે, આ સંહિતાની કલમ ૩૫૪(૩) હેઠળ ખૂનના ગુના માટે સામાન્ય સજા આજીવન

કેદની છે અને મૃત્યુદંડની સજા માત્ર એક અપવાદરૂપ સજા છે. અદાલતે ફટકારેલી સજા માટેના વિગતવાર કારણો દર્શાવવા જરૂરી છે અને મૃત્યુદંડની સજાના કિસ્સામાં "વિશેષ કારણો" નોંધવા ફરજિયાત છે, એટલે કે માત્ર અત્યંત વિશિષ્ટ તથ્યો અને અસાધારણ સંજોગો જ મૃત્યુદંડની આકરી સજા ફરમાવવા માટેનું વાજબી સમર્થન પૂરું પાડી શકે છે. સંહિતામાં થયેલા આ ક્રમિક અને ઉત્તરોત્તર વૈધાનિક ફેરફારોના પ્રકાશમાં જ ૧૯૫૫ ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા અને પુનઃ ૧૯૭૪ ના અધિનિયમ ૨ દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારા પહેલાંના ન્યાયિક નિર્ણયોને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવા જરૂરી બને છે.

આ કોર્ટે એદિગા અન્નામ્મા વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૭૪] ૪ એસસીસી ૪૪૩ માં અવલોકન કર્યું છે : (એસસીસી પાના ૪૫૩–૫૪, પેરા ૨૬)

> "૨૬. ચાલો આપણે પ્રવર્તમાન ભારતીય કાયદા હેઠળ મૃત્યુદંડની સજા વિરુદ્ધના હકારાત્મક નિર્દેશકોને સ્પષ્ટપણે તારવીએ. જ્યાં હત્યારો અતિ નાની વયનો કે અતિ વૃદ્ધ હોય, ત્યાં દયા અથવા દંડકીય ન્યાય તેને સહાયરૂપ બને છે. જ્યાં ગુનેગાર એવી સામાજિક–આર્થિક, માનસિક કે દંડકીય વિવશતાઓથી પીડાતો હોય, જે કોઈ કાનૂની અપવાદ લાગુ કરવા માટે કે ગુનાની ગંભીરતા ઘટાડીને તેને હળવા ગુનામાં રૂપાંતરિત કરવા માટે અપૂરતી હોય, ત્યાં ન્યાયિક રીતે સજા હળવી કરવી અનુમતિપાત્ર છે. ન્યાયિક નોંધ લેવાને પાત્ર હોય તેવા અને ગુનાની ગંભીરતા હળવી

કરનારી અસર ધરાવતા અન્ય સામાન્ય સામાજિક દબાણો પણ, વિશેષ કિસ્સાઓમાં, હળવી સજા ફરમાવવા માટે પ્રેરી શકે છે. ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં રહેલી અસાધારણ બાબતો, જેમ કે મૃત્યુદંડની સજા ગુનેગારના માથા પર અસહ્ય લાંબા સમય સુધી લટકતી રહી હોય, તે અદાલતને સહાનુભૂતિપૂર્વકનું વલણ દાખવવા પ્રેરિત કરી શકે છે. તેવી જ રીતે, જો ગુનામાં સંડોવાયેલી અને સમાન સ્થિતિમાં રહેલી અન્ય વ્યક્તિઓને આજીવન કેદનો લાભ મળ્યો હોય, અથવા જો ગુનો કલમ ૧૪૯ સાથે વાંચતા કલમ ૩૦૨ હેઠળનો માત્ર રચનાત્મક ગુનો હોય, અથવા વળી આરોપીએ પૂર્વઆયોજન વિના, અન્ય કોઈની ઉશ્કેરણી હેઠળ અચાનક કૃત્ય આચર્યું હોય, તો કદાચ અદાલત માનવીય દૃષ્ટિકોણથી આજીવન કેદની સજાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે; એવા કિસ્સામાં પણ કે જ્યાં કોઈ વાજબી કારણ અથવા પત્નીની બેવફાઈની વાસ્તવિક શંકાએ ગુનેગારને ગુના તરફ ધકેલ્યો હોય. બીજી બાજુ, ઉપયોગમાં લેવાયેલા હથિયારો અને તેમના ઉપયોગની રીત, ગુનાના ભયાનક લક્ષણો તેમજ ભોગ બનનારની લાચાર તથા અસહાય સ્થિતિ અને તેવી બાબતો, કાયદાના હૃદયને વધુ કઠોર સજા આપવા માટે મજબૂત બનાવે છે. આપણે સ્પષ્ટપણે આવી તમામ પરિસ્થિતિઓને ન્યાયિક કમ્પ્યુટરમાં સમાવી શકતા નથી, કારણ કે એક અપૂર્ણ અને પરિવર્તનશીલ સમાજમાં તે જ્યોતિષીય અકળ બાબતો સમાન છે. જીવન કે મૃત્યુ અંગેની કાનૂની નીતિને કામચલાઉ મિજાજ કે વ્યક્તિગત પસંદગી પર છોડી શકાય નહીં

અને તેથી વેરભાવપૂર્ણ નિર્દયતાનો ત્યાગ કરીને, ધાક બેસાડવાના સિદ્ધાંતમાં સુધારો કરીને તથા જીવનનો અંત આણતી આત્યંતિક અને અપરિવર્તનીય સજાની વિરુદ્ધના પ્રવાહને બળ આપીને, અમે તેને શક્ય તેટલી હદ સુધી વસ્તુલક્ષી બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે."

બચન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૦] ૨ એસસીસી ૬૮૪ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે: (એસસીસી પાનું ૭૫૧, પેરા ૨૦૯)

"માનવ જીવનની ગરિમા પ્રત્યેની વાસ્તવિક અને કાયમી નિસબત એ કાયદાના માધ્યમ થકી કોઈનું જીવન છીનવી લેવાનો પ્રતિકાર કરવાની પૂર્વધારણા રાખે છે. જ્યારે વૈકલ્પિક વિકલ્પ નિર્વિવાદપણે બંધ થઈ ગયો હોય તેવા વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સાઓ સિવાય તેવું ન જ થવું જોઈએ."

ગંભીરતા વધારનારા અને ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગોનું એક સરવૈયું તૈયાર કરવાનું રહે છે અને તેમ કરતી વખતે ગુનાની ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગોને સંપૂર્ણ મહત્વ તથા વજન આપવાનું રહે છે અને વિકલ્પ પસંદ કરવામાં આવે તે પહેલાં ગંભીરતા વધારનારા અને ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગો વચ્ચે એક વાજબી તેમજ ન્યાયસંગત સંતુલન સાધવાનું રહે છે. આ માર્ગદર્શિકાઓ લાગુ કરવા માટે, અન્ય બાબતોની સાથે સાથે, નીચે મુજબના પ્રશ્નો પૂછી શકાય અને તેના જવાબો મેળવી શકાય છે, (ક) શું આ ગુનાના સંબંધમાં કંઈક એવું અસામાન્ય છે કે જે આજીવન કેદની સજાને સાવ અપર્યાપ્ત ઠેરવે છે અને તેના

બદલે મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવાની અનિવાર્ય માંગ કરે છે?; અને (ખ) શું આ ગુનાના સંજોગો એવી પરિસ્થિતિ દર્શાવે છે કે, ગુનેગારની તરફેણમાં બોલતા ગુનાની ગંભીરતા હળવી કરનારા તમામ સંજોગોને મહત્તમ વજન અને મહત્વ આપ્યા પછી પણ, મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવા સિવાય અદાલત પાસે અન્ય કોઈ વિકલ્પ જ રહેતો નથી?

મૃત્યુદંડની સજાના પ્રશ્ન સાથે વિશદપણે અને સ્પષ્ટ રીતે કામ લેતો અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ ચુકાદો મચ્છી સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૩ એસસીસી ૪૭૦ નો છે.

મચ્છી સિંહ (ઉપરોક્ત) અને બચન સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસોમાં, સંબંધિત કેસ વિરલમાંથી અતિ વિરલ વર્ગમાં આવે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચારણા કરતી વખતે ધ્યાને રાખવાની થતી માર્ગદર્શિકાઓ સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવી હતી.

મચ્છી સિંહના કેસ (ઉપરોક્ત) માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે: (એસસીસી પાનું ૪૮૯, પેરા ૩૯)

> જેમાં મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવી શકાય તેવા "વિરલમાંથી અતિ વિરલ" કેસને નિર્ધારિત કરવાની કસોટી તરીકે નીચે દર્શાવેલા પ્રશ્નો પૂછી શકાય અને તેના જવાબો મેળવી શકાય છે:–
>
> (ક) શું આ ગુનાના સંબંધમાં કંઈક એવું અસામાન્ય છે કે જે આજીવન

કેદની સજાને સાવ અપર્યાપ્ત ઠેરવે છે અને તેના બદલે મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવાની અનિવાર્ય માંગ કરે છે?

(ખ) શું આ ગુનાના સંજોગો એવી પરિસ્થિતિ દર્શાવે છે કે, ગુનેગારની તરફેણમાં બોલતા ગુનાની ગંભીરતા હળવી કરનારા તમામ સંજોગોને મહત્તમ વજન અને મહત્વ આપ્યા પછી પણ, મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવા સિવાય અદાલત પાસે અન્ય કોઈ વિકલ્પ જ રહેતો નથી?

બચન સિંહના કેસ (ઉપરોક્ત) માંથી ફલિત થતી નીચે મુજબની માર્ગદર્શિકાઓ, જ્યાં પણ મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવાનો પ્રશ્ન વિચારણા હેઠળ ઉપસ્થિત થાય છે તેવા પ્રત્યેક વ્યક્તિગત કેસની હકીકતો પર લાગુ કરવાની રહેશે: (એસસીસી પાનું ૯૮૯, પેરા ૩૮):–

(૧) અત્યંત દોષપાત્રતા ધરાવતા સૌથી ગંભીર કેસો સિવાય મૃત્યુદંડની આત્યંતિક સજા કોઈ પણ સંજોગોમાં ફરમાવવાની જરૂર નથી.

(૨) મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવાનો આખરી વિકલ્પ પસંદ કરતાં પહેલાં, 'ગુના' ના સંજોગોની સાથોસાથ 'ગુનેગાર' ના સંબંધિત સંજોગોને પણ અદાલત દ્વારા સંપૂર્ણપણે ધ્યાનમાં લેવા અને વિચારણા હેઠળ લાવવા આવશ્યક છે.

(૩) આજીવન કેદની સજા એ કાયદાનો સામાન્ય નિયમ છે અને મૃત્યુદંડની સજા એ કેવળ એક અપવાદ છે. ગુનાના તમામ સંબંધિત

સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતાં જ્યારે આજીવન કેદની સજા સંપૂર્ણપણે અપર્યાપ્ત દંડ જણાય ત્યારે જ મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવી જોઈએ, અને શરત એ છે, તથા માત્ર અને માત્ર એવી જ અનિવાર્ય શરતે કે, ગુનાના વાસ્તવિક સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓ તેમજ અન્ય તમામ સુસંગત બાબતોને ધ્યાને રાખતાં, આજીવન કેદની સજા ફરમાવવાનો વિકલ્પ ન્યાયિક અંતઃકરણપૂર્વક અને વિવેકબુદ્ધિથી ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેમ ન હોય.

(૪) ગંભીરતા વધારનારા અને ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગોનું એક સરવૈયું તૈયાર કરવાનું રહે છે અને તેમ કરતી વખતે ગુનાની ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગોને સંપૂર્ણ મહત્વ તથા વજન આપવાનું રહે છે અને વિકલ્પ પસંદ કરવામાં આવે તે પહેલાં ગંભીરતા વધારનારા અને ગંભીરતા હળવી કરનારા સંજોગો વચ્ચે એક વાજબી તેમજ ન્યાયસંગત સંતુલન સાધવાનું રહે છે.

વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સાઓમાં જ્યારે સમાજનો સામૂહિક અંતરાત્મા એટલી હદે આઘાત પામે કે, મૃત્યુદંડની સજા જાળવી રાખવાની ઈચ્છનીયતા કે અન્ય બાબતો અંગે ન્યાયિક સત્તા કેન્દ્રના ધારકોનો વ્યક્તિગત અભિપ્રાય ગમે તે હોય તેને ધ્યાને લીધા વિના, સમાજ તેમની પાસેથી મૃત્યુદંડની સજા લાદવાની અપેક્ષા રાખે, ત્યારે મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવી શકાય છે. નીચે દર્શાવેલા સંજોગોમાં સમાજ આવી લાગણી ધરાવી શકે છે:

(૧) જ્યારે ખૂનનો ગુનો અત્યંત ક્રૂર, બીભત્સ, વિકૃત, પિશાચી,

ઘૃણાસ્પદ અથવા તો અત્યંત કાયરતાપૂર્ણ પદ્ધતિથી આચરવામાં આવ્યો હોય, જેથી કરીને સમગ્ર સમાજ અને સમુદાયમાં અત્યંત તીવ્ર તથા ચરમસીમાનો આક્રોશ અને રોષ ભભૂકી ઊઠે.

(૨) જ્યારે ખૂન એવા હેતુસર કરવામાં આવ્યું હોય કે જે સંપૂર્ણ અધમતા અને નીચતા પ્રદર્શિત કરતો હોય; દાખલા તરીકે, નાણાં કે પુરસ્કાર મેળવવા સારુ ભાડૂતી હત્યારા દ્વારા કરવામાં આવેલું ખૂન અથવા સ્વાર્થ કે લાભ ખાતર એવી વ્યક્તિનું ઠંડા કલેજે કરવામાં આવેલું ખૂન કે જેની સરખામણીએ હત્યારો પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિમાં હોય કે વિશ્વાસના સ્થાને હોય, અથવા માતૃભૂમિ સાથે ગદ્દારી કે વિશ્વાસઘાત કરવાના ભાગરૂપે ખૂન કરવામાં આવ્યું હોય.

(૩) જ્યારે અનુસૂચિત જાતિ અથવા લઘુમતી સમુદાય વગેરેના કોઈ સભ્યનું ખૂન અંગત કારણોસર નહીં, પરંતુ સામાજિક રોષ જાગ્રત કરે તેવા સંજોગોમાં કરવામાં આવ્યું હોય, અથવા 'વધૂ દહન' કે 'દહેજ મૃત્યુ'ના કિસ્સાઓમાં, અથવા ફરી એકવાર દહેજ પડાવવા ખાતર પુનર્લગ્ન કરવા સારુ કે પછી મોહાંધ થઈને અન્ય સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાના હેતુથી ખૂન કરવામાં આવ્યું હોય.

(૪) જ્યારે ગુનો પ્રમાણની દ્રષ્ટિએ અત્યંત વ્યાપક હોય. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે એકસાથે અનેક ખૂન કરવામાં આવ્યા હોય, જેમ કે કોઈ એક પરિવારના તમામ કે લગભગ તમામ સભ્યોની, અથવા કોઈ ચોક્કસ

જ્ઞાતિ, સમુદાય કે વિસ્તારની મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હત્યા કરવામાં આવી હોય.

(૫) જ્યારે ખૂનનો ભોગ બનનાર વ્યક્તિ કોઈ નિર્દોષ બાળક, અથવા કોઈ લાચાર સ્ત્રી કે વૃદ્ધ અથવા અશક્ત વ્યક્તિ હોય, અથવા એવી વ્યક્તિ હોય કે જેની સામે હત્યારો પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિમાં હોય, અથવા સામાન્ય રીતે સમાજમાં ખૂબ જ પ્રિય અને આદરણીય એવી કોઈ જાહેર વ્યક્તિ હોય.

જો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં તમામ સંજોગોનો એક સર્વગ્રાહી દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યા બાદ અને વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સાઓની કસોટીરૂપે રજૂ કરાયેલા પ્રશ્નોના જવાબોને ધ્યાને લીધા પછી, કેસના સંજોગો એવા જણાય કે જેમાં મૃત્યુદંડની સજા જ વાજબી અને અનિવાર્ય ઠરતી હોય, તો અદાલત તે મુજબ સજા ફરમાવવા આગળ વધશે.

જ્યારે ગુનાની ગંભીરતા અને પર્યાપ્ત સજા ફરમાવવાનો પ્રશ્ન વિચારણા હેઠળ આવે છે, ત્યારે દોષિત જીવન અને મરણ વચ્ચે ઝોલાં ખાય છે. માનવજાત પ્રાકૃતિક અવસ્થામાંથી સભ્ય સમાજ તરફ આગળ વધી ચૂકી છે અને હવે માત્ર બહુમતીનું ભૌતિક મંતવ્ય જ એવું રહ્યું નથી કે જે કોઈ નાગરિકને દોષિત ઠેરવીને અને તેને કેદની સજા ભોગવવા ધકેલીને તેની સ્વતંત્રતા છીનવી લે. કાયદાના શાસનને વરેલી ન્યાય પ્રણાલીમાં ટ્રાયલના અંતે દોષસિદ્ધિ બાદ સજા ફટકારવી એ પક્ષકારોને પૂરતી સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, આરોપી વિરુદ્ધ આરોપો

મૂકાયા બાદ અને જેની સામે કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે તે વ્યક્તિને પોતાની નિર્દોષતા સાબિત કરીને તે આરોપોનો સામનો કરવાની તક અપાયા પછી અદાલતના ખંડમાં થયેલી શાંત વિચારણાનું પરિણામ છે. તે એક સુમાહિતગાર વ્યક્તિ અર્થાત્ ન્યાયાધીશ દ્વારા સાધન–સામગ્રીની ઝીણવટભરી ચકાસણી અને શાંત વિચાર–વિમર્શનું જ પરિણામ છે કે જે આખરે વિવાદના ન્યાયનિર્ણય તરફ દોરી જાય છે.

ગુનો અને સજા વચ્ચે પ્રમાણસરતાનો સિદ્ધાંત એ યોગ્ય દંડનો સિદ્ધાંત છે, જે ન્યાયી ઠેરવી શકાય તેવી પ્રત્યેક ફોજદારી સજાના પાયા તરીકે સેવા આપે છે. ફોજદારી ન્યાયના એક સિદ્ધાંત તરીકે તે માત્ર દોષિત વ્યક્તિને જ સજા થવી જોઈએ તે સિદ્ધાંત કરતાં ભાગ્યે જ ઓછો પરિચિત કે ઓછો મહત્ત્વપૂર્ણ છે. વાસ્તવમાં, સજા અપ્રમાણસર રીતે અત્યાધિક ન હોવી જોઈએ તેવી આવશ્યકતા, જે યોગ્ય દંડના સિદ્ધાંતનું જ એક આનુષંગિક પરિણામ છે, તે એ જ સિદ્ધાંત દ્વારા નિર્દેશિત થાય છે કે જે કોઈ નિર્દોષને સજા કરવાની પરવાનગી આપતો નથી; કારણ કે ગુનાહિત આચરણ બદલ મળવાપાત્ર યોગ્ય સજા કરતાં વધુ પ્રમાણમાં લાદવામાં આવેલી કોઈપણ સજા એ વાંક કે દોષ વગરની સજા સમાન છે.

દરેક પ્રકારના ગુનાહિત આચરણના દોષિતપણા અનુસાર જવાબદારી નિર્ધારિત કરવામાં ફોજદારી કાયદો સામાન્ય રીતે પ્રમાણસરતાના સિદ્ધાંતને વળગી રહે છે. તે સામાન્ય રીતે દરેક કેસમાં સજા નક્કી કરવા માટે ન્યાયાધીશને

કેટલોક મહત્ત્વપૂર્ણ વિવેકાધિકાર આપે છે, જે સંભવતઃ એવી સજા ફરમાવવાની મંજૂરી આપવા માટે છે કે જે દરેક કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો દ્વારા ઊભી થતી દોષિતતાની વધુ સૂક્ષ્મ વિચારણાઓને પ્રતિબિંબિત કરે. ન્યાયાધીશો મૂળભૂત રીતે એ વાતની પુષ્ટિ કરે છે કે સજા હંમેશાં ગુનાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ; છતાં વ્યવહારમાં સજાઓ મોટે ભાગે અન્ય પરિબળો દ્વારા નક્કી થાય છે. કેટલીકવાર સજાને વાજબી ઠેરવવા માટે અપરાધીની સુધારણાત્મક જરૂરિયાતો રજૂ કરવામાં આવે છે. કેટલીકવાર તેને સમાજથી દૂર રાખવાની ઇચ્છનીયતા, અને કેટલીકવાર તેના ગુનાના કરુણ પરિણામોને પણ આધાર બનાવવામાં આવે છે. અનિવાર્યપણે આ પરિબળો સજાના પાયા તરીકે યોગ્ય દંડના સિદ્ધાંતથી વિચલન ઊભું કરે છે અને ગંભીર તેમજ વ્યાપક એવા દેખીતા અન્યાયના કિસ્સાઓ સર્જે છે.

ગુનો અને સજા વચ્ચેની પ્રમાણસરતા એ સૈદ્ધાંતિક રીતે સન્માનિત એક લક્ષ્ય છે, અને ભૂલભરેલી માન્યતાઓ હોવા છતાં, સજાના નિર્ધારણમાં તે એક પ્રબળ પ્રભાવ બની રહે છે. કોઈપણ ગંભીર ગુના માટે અત્યંત કઠોર સજા કરતાં કંઈપણ ઓછું આપવું એ અયોગ્ય અને અવિચારી સહનશીલતાનું એક પગલું માનવામાં આવે છે. પરંતુ વાસ્તવમાં, જ્યારે સજા ગુનાના પ્રમાણ કરતાં વિપરીત હોય ત્યારે તેને અવાજબી ઠેરવતી તે બાબતોથી તદ્દન અલગ, એકસરખી રીતે અપ્રમાણસર સજાના કેટલાક અત્યંત અનિચ્છનીય વ્યવહારુ પરિણામો પણ હોય છે.

આ કેસની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ પર માત્ર એક નજર નાખતાં જ સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તામાં મૂળભૂત માનવતાનો અભાવ હતો અને તેનામાં કોઈપણ સુધારણાને સ્વીકારી શકે તેવી માનસિકતા કે મનોવૃત્તિનો સંપૂર્ણપણે અભાવ છે. બનાવ સમયે તેની પાસે ભોગ બનનાર બાળકની ઉંમરનું જ પોતાનું સંતાન હતું, તેમ છતાં તેણે અંગત સ્વાર્થ ખાતર અને દેવતાને પ્રસન્ન કરવાનો ઢોંગ રચી પોતાના ભાગ્યને ચમકાવવા માટે અન્ય વ્યક્તિના અત્યંત કમનસીબ અને લાચાર બાળકની બલિ ચડાવવાનું અત્યંત કાયરતાપૂર્ણ અને ઘૃણાસ્પદ રીતે પિશાચી ષડયંત્ર ઘડ્યું હતું. જે વિકૃત અને ઘૃણાસ્પદ રીતે તે લાચાર બાળકનું માથું ધડથી અલગ કરવામાં આવ્યું હતું, તેનાથી આ કૃત્યની ક્રૂરતા ઓર વધી જાય છે. તે નિર્દોષ બાળકના અસહાય અને કરગરતા ચહેરા તથા અવાજે આરોપીના દિલમાં દયાની કોઈ પણ ભાવના ન જગાડી હોવા છતાં, જે બેપરવાહ રીતે તે કપાયેલા માથાને એક કોથળામાં ભરીને લઈ ગયો અને તેને તળાવમાં ફેંકી દીધું, તે અચૂકપણે દર્શાવે છે કે આ કૃત્ય વિચાર કે યોજનાની દ્રષ્ટિએ સર્વોચ્ચ કક્ષાનું પિશાચી અને તેના અમલમાં અત્યંત ક્રૂર હતું. આરોપીમાં અને એ બાબતે આવા ઘૃણાસ્પદ વિચારો ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિમાં રહેલી વૃત્તિને કોઈની હત્યા કરવાના માત્ર સામાન્ય ઈરાદા સાથે પણ સરખાવી શકાય નહીં, પરંતુ તે વાસ્તવમાં માનવતા વિરુદ્ધના ગુનાની હદ સુધી પહોંચે છે, જે એવી ચરમસીમાની અધમતા દર્શાવે છે કે જે માત્ર કોઈ પણ યોગ્ય વિચારસરણી ધરાવતી વ્યક્તિના જ નહીં પરંતુ કાયદાની અદાલતોના અંતરાત્માને પણ હચમચાવી મૂકે છે. આ કેસમાં આચરવામાં આવેલા ગુનાના સામાજિક રીતે

અત્યંત ધિક્કારપાત્ર સ્વરૂપની પણ અવગણના થવી જોઈએ નહીં. પ્રશ્ન એ છે કે જો આ કૃત્ય ઘૃણાસ્પદ કે કાયરતાપૂર્ણ ન હોય, તો પછી અન્ય કયા કૃત્યને તેવું ગણાવી શકાય તે સમજવું બુદ્ધિની બહાર છે. અંધશ્રદ્ધા એ કોઈ ચોક્કસ બાબત, સંજોગ, ઘટના કે તેવા પ્રકારની બાબતના અમંગળ મહત્ત્વ અંગેની તર્ક કે જ્ઞાન પર આધારિત ન હોય તેવી એક એવી માન્યતા કે ખ્યાલ છે, જે મુખ્યત્વે પોતાના ઉત્કર્ષ કે સ્વાર્થના વિચારોથી પ્રેરિત હોય છે અને પ્રસ્તુત કેસની જેમ કેટલીકવાર અત્યંત બર્બર હોય છે. અંધશ્રદ્ધા કોઈપણ હત્યાને, અને તેમાંય ખાસ કરીને સુનિયોજિત અને ઇરાદાપૂર્વકની હત્યાને ક્યારેય વાજબી ઠેરવી શકતી નથી અને ઠેરવતી પણ નથી. અંધશ્રદ્ધાનો ગમે તેટલો રંગ પણ વગર ઉશ્કેરણીએ કરાયેલી હત્યાના પાપ અને ગુનાને ધોઈ શકતો નથી, અને તેમાંય વિશેષ કરીને કોઈ નિર્દોષ અને નિઃસહાય બાળકના કિસ્સામાં તો ક્યારેય નહીં.

ટ્રાયલ સમયે નરબલિ સંબંધિત આવા જ આક્ષેપો મોજૂદ હતા તે હકીકત પરથી આરોપીની ગુનાહિત વૃત્તિઓ સ્પષ્ટપણે છતી થાય છે. જોકે તેનું પરિણામ રેકર્ડ પર લાવી શકાયું ન હતું, તેમ છતાં આરોપી–અપીલકર્તા વિરુદ્ધ આવો જ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે માટે તે ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યો હતો તે હકીકત પણ નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. ઉપરોક્ત સ્થિતિને ધ્યાને લેતાં અને ઉપર પ્રકાશ પાડવામાં આવેલી પૃષ્ઠભૂમિની હકીકતો જોતાં, અમને આ એવો યોગ્ય કેસ જણાતો નથી કે જેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવો જરૂરી હોય. અમારા મતે આ 'વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સાઓ' પૈકીનો ગણવા માટેનો એક દ્રષ્ટાંતરૂપ અને અત્યંત ઉદાહરણરૂપ કેસ છે કે જેમાં કોઈપણ અપવાદ વિના મૃત્યુદંડની સજા જ

નિયમ છે અને હોવો જોઈએ. અપીલ નિષ્ફળ નીવડે છે અને તેને ફગાવી દેવામાં આવે છે.

વિદ્વાન એમિકસ ક્યુરી શ્રી અનિલ કુમાર મિત્તલ તેમજ સામાવાળા–રાજ્ય તરફેના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એ.ટી.એમ. રંગારમાનુજમ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉચિત રજૂઆત અને પૂરી પાડવામાં આવેલી સહાય બદલ અમે અમારી પ્રશંસા નોંધવીએ છીએ, જેમણે મૃત્યુદંડની સજાના પ્રશ્નની આસપાસ કેન્દ્રિત કાનૂની સિદ્ધાંતો પર અત્યંત સક્ષમતાપૂર્વક પ્રકાશ પાડ્યો છે.

અપીલ રદ કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========